
KRATEK PREGLED STANJA MUZEJSKE ETNOLOGIJE PO POKRAJINSKIH MUZEJIH SLOVENIJE

Referat na izrednem občnem zboru SED, Ljubljana, 15. nov. 1985

INGA BREZIGAR

Ob kratkem pregledu današnjega stanja muzejske etnologije v okviru slovenskega muzejstva poskušam načeti pogovor o razmerju med staro in muzejsko prakso, med stanjem in razvojem etnologije kot vede o načinu življenja Slovencev. Zaradi kratkega roka, v katerem je bilo treba pripraviti prispevek, je to seveda le nekakšen splošen pregled, opravljen s pomočjo kratke ankete, telefonskimi pogovori, pregledom nekaj dosegljive literature in poročil o muzejski razstavnici dejavnosti. Slovenska etnološka muzeologija je po mnenju, dokaj uveljavljenem med etnologi, v procesu prevrednotenja vrednot, prenašanja poudarka s predmetov materialne kulturne dediščine na nosilca kulture ali kulturne dediščine, »humanizacije« etnologije v muzejih. Razmišljanja o tem problemu so stara že deset let,¹ intenzivneje pa smo se etnologi začeli o tem pogovarjati v zadnjih petih letih po posvetovanju SED v Novi Gorici 1. 1980.² Kot novinka v muzejski praksi sem bila prepričana, da je etnologija vsaj z muzeologijo sproti preverjala teorijo in prakso (skušnje iz dela v spomeniškem varstvu so bile namreč drugačne), vendar sem ugotovila, da smo tudi na tem področju v zaostanku.

Omeniti moram, da sem se (kot etnologinja v pokrajinskem muzeju) omejila predvsem na pregled razmer v pokrajinskih muzejih, čeprav sem tudi iz SEM prejela odgovore na anketo. Vendar menim, da je zaradi specifične vloge in delovanja v zgodovini slovenskega etnološkega muzealstva Slovenski etnografski muzej potrebno obravnavati posebej in da so problemi pokrajinskih muzejev le delno navezujejo na probleme SEM.

V muzejski sekciji smo tako skušali ugotoviti, v kolikšni meri drži teorija o muzejski etnologiji na razpotju med starim in novim, o etnologu v muzeju kot »kustos 19. stoletja« in »modernem etnologu 20. stoletja« v drugih medijih³ (publicistika, videokomunikacijah itn.), oz. kako se je etnologom v muzejih posrečil preskok v novo obdobje razvoja etnološke in muzejske stroke in v obratni smeri, koliko je etnološka stroka upoštevala dognanja etnologov muzealcev, zahteve muzejske predstavitve in današnjo muzejsko stvarnost. Z vprašalnico sprašujem konkretno po:

1. stalni zbirki in vidikih izbire in postavitve, ki jih zbirka upošteva (reprezentančna, estetska, tradicionalistična, nacionalna ali drugo),
2. konceptu občasnih zbirk,
3. usmeritvi dela etnologa (zbiranje in dokumentiranje muzejskega gradiva ter raziskovalno delo),

4. mnenju oz. razmišljanju etnologa v muzeju o razmerju med tradicionalno postavitvijo (vrednotenjem) etnološkega gradiva in razvojem etnološke vede.

V odgovor na vprašalnico sem prejela 9 pismenih odgovorov od skupno 19 poslanih vprašalnic. Kaže, da etnologi v muzejih še kako razmišljajo tudi o teoretičnih vprašanih stroke, čeprav jim praktično delo velikokrat onemogoči ali vsaj zavre intenzivnejšo udeležbo v razpravah o stroki. Prav tako pa kažejo odgovori tudi željo in potrebo etnologov v muzejih, zlasti v pokrajinskih, po tesnejšem povezovanju v horizontalni smeri (med seboj) in vertikalni smeri (z osrednjimi ustanovami etnološke vede).

Iz odgovorov na prvi vprašani (o stalnih zbirkah in občasni razstavah) sem le s težavo izluščila štiri kategorije postavitve, saj bi pravzaprav bilo potrebno obravnavati skoraj vsak muzej posebej.

Tradicionalna postavitve z reprezentančnim, estetskim značajem prevladuje v 7 primerih — Idrija, Kranj, Radovljica (Čebelarski muzej), Murska Sobota, Jesenice, Nova Gorica z dislociranimi zbirkami, Maribor. V Kranju je ob reprezentančnem vidiku izbire gradiva zaradi specifičnih zahtev (predstavitev na tujem) upoštevan tudi vidik funkcije predmeta v okolju. V Novi Gorici prav tako ni osrednje stalne zbirke, dislocirane zbirke (Trenta, Štanjel, Vrsno) upoštevajo tradicionalni koncept postavitve, istočasno pa je npr. v Trenti postavljena razstava Ovčje planine, ki upošteva predstavitev načina življenja, in v Tolminu muzeološko povsem sodobno postavljena razstava s klasičnim konceptom predstavitve predvsem reprezentančnih predmetov ljudske kulture na Tolminskem.

V Škofji Loki, Celju, Ravnah na Koroškem so postavljene stalne zbirke, ki sicer sledijo tradicionalnemu konceptu postavitve etnološke materialne kulturne dediščine, vendar pa že upoštevajo funkcijo predmeta v okolju. Pri tem pa je zanimivo razmišljanje kustosinje Loškega muzeja etnologije Mete Sterle, ki pravi: »Menim, da bo tradicionalna postavitve etnološkega gradiva (le z nekaterimi izjemami) pri stalnih zbirkah še dolgo časa prisotna. O tem se lahko prepričamo tudi z ogledom po drugih muzejih. Seveda ne gre več za take postavitve, kjer so bili v enem prostoru 'nametani' predmeti različne uporabe, od žličnikov preko okenskih mrež, vezenin do plastik in slik na steklo. Pravzaprav ni bilo nobenih zadržkov, če je bila zraven žličnika okenska mreža ali plastika, važno je bilo le, da so bili predmeti estetski in reprezentativni. Morda bodo najmlajši in bodoči etnologi naredili konec tradicionalni postavitvi, vendar se močno bojim, da bo šlo pri tem le za prehod iz ene skrajnosti v drugo. Prezir do preteklosti in samo hlastanje po modernosti ne bo obrodilo sadov, kombinacija pa bi bila zelo uspešna.

Navdušujem se za sodobne prijeme — za filmsko in videodokumentacijo, za občasne razstave, kjer poleg predmetov iz preteklosti postavimo tudi sodobne, saj vendar raziskujemo način življenja v preteklosti in sedanjosti. Čisto v redu se mi zdi stalna zbirka sodobnih stolov v kamniškem muzeju, imam pa kaj čudne občutke, če bi v našem muzeju v stalno zbirko Črna kuhinja — razsvetljava, postavila električni štedilnik in razna sodobna svetila, kar bi pri občasni razstavi z veseljem naredila, seveda v primernem prostoru.«

V tretji skupini so stalne zbirke, ki predvsem upoštevajo koncept etnološke raziskave s predstavitvijo načina življenja — takšni sta npr. zbirka Gorenjskega muzeja Planšarska kultura na Gorenjskem, ki je zaradi neustreznih prostorov sicer zaprta, in zbirka v Kovaškem muzeju v Kropi.

V posebno kategorijo pa po mojem mnenju lahko uvrstimo stalno zbirko koprškega muzeja, ki predstavlja eksperiment, iskanje novih poti v postavitvah etnološke materialne kulturne dediščine.⁴

Če upoštevam še zbirke, o katerih konkretno nisem dobila podatkov, jih pa bodisi po literaturi ali osebno poznam, lahko rečem, da je večina etnoloških stalnih zbirk postavljena tako, da sicer sledijo tradicionalnemu konceptu etnološke predstavitve muzejskega gradiva, da pa so iskanja v smislu novih usmeritev etnološke vede močno prisotna. To potrjuje tudi nekaj odgovorov na vprašanje o občasni razstavi, predvsem seveda že navedeno mnenje Mete Sterle. Seveda služijo v vsakem primeru občasne razstave tudi zbiranju gradiva za stalno zbirko ali njenemu dopolnjevanju. Prav tako so nekatere zaradi različnih vzrokov postavljene klasično (npr. Idrija), vendar pa je bilo v zadnjem času slovenski muzejski javnosti predstavljeno več občasni razstav, ki nakazujejo nove poti: npr. razstavi SEM Ljubljana po predzadnji modi in Vetrnik, predmet + življenje, Slivarji Posavskega muzeja Brežice in pred kratkim razstava Topografija občine Črnomelj Belokranjskega muzeja Metlika, ki je sicer skromno, vendar uspešno predstavila topografsko delo v okviru projekta Način življenja Slovencev v 20. stoletju.

Ob tem še pripomba: menim, da so etnološke razstave bistveno premalo odmevne v javnosti. Pogrešam razmišljanja ali, če hočemo, kritiko etnoloških razstav, ki bi ob informaciji ki jo običajno napiše kustos — avtor razstave, prinašala tudi druge poglede na razstavljeno gradivo, razstavo popularizirala in ugotavljala odmeve pri obiskovalcih. (Iskanje iste govorice z obiskovalcem, didaktičnosti, atraktivnosti, psiholoških momentov in prijemov, ki jih razstava uporablja, da bi spodbudila zanimanje obiskovalca, pa so še posebni problemi, ki jih tu ne bi načenjalo.)

Razpoloženje etnologov tako v osrednjem SEM kakor v pokrajinskih muzejih pa najbolj odsevajo odgovori na zadnji vprašnji — o usmeritvi dela etnologa — muzealca in razmišljanjih ob razvoju tako etnološke kot muzeološke vede.

Tako pravijo npr. v SEM:

»Način dela v muzeju je nujno vezan na raziskave. Le na ta način dosežemo določene rezultate. Kljub temu, da z novim zakonom o varstvu narave in kulturne dediščine muzeji nismo več raziskovalne institucije, si prizadevamo, da bi prišli vsaj v PORS 10.« In »V našem raziskovalnem in razstavnem delu smo skušali slediti razvoju etnologije tako z razširitvijo predmeta na nova področja, kot tudi s tem, da smo dali večji poudarek na nosilce kulturnih sestavin. Pri naši razstavnih dejavnosti pa smo bili največkrat vezani na skromni razstavnih prostor, skromna finančna sredstva in skromno muzejsko tehnologijo. Sedaj pa je večina dela SEM usmerjena v priprave za stalno slovensko etnološko zbirko in s tem v povezavi tudi v napore za nove prostore SEM, za nov muzej z muzejem na prostem na lokaciji Bokalce — Glince.«

In tako v pokrajinskih muzejih:

Anka Novak, Gorenjski muzej: »Taka razmišljanja (o razmerju med etnologijo in muzeologijo, op. I.B.) so prisotna vsaj že desetletje, za kar imamo tudi dokaze v zapisani obliki. Tudi zadnja številka Glasnika prinaša prispevek Inje Jugovec, ki je dokaz, da mladi iščejo poti, kako bi etnologizirali, osmislili po novejših merilih muzejski predmet v strukturi razstave, ki je še vedno najbolj živa priča o načinu življenja v določeni sredini, času in prostoru.«

Tako pa Ivana Bizjak, idrijski Mestni muzej: »Želje in razmišljanja so eno, stvarnost pa je drugo. Predvsem za etnologa iz 'provincialnega' muzeja, kjer je zasedenost delovnih mest nezadostna, kjer je ogromno dela, ki ga moraš sam opraviti. Predvsem pa je temeljni problem (vsaj jaz ga tako vidim) problem prostorov in denarja. Predmeti v muzeju razpadajo, ker jih ne moremo zaščititi, preparirati, so samo uskladiščeni in neprimerno deponirani. To je zapuščina mnogoletnega preteklega dela (nenačrtnega). Ob vsem tem je malo časa za raziskovalno delo, ki pa je pogoj za postavitve razstave. To je potisnjeno nekako v ozadje. Zato so tudi postavitve razstav tradicionalne in ne sledijo novim tokovom v etnologiji«. In še »Etnolog je v MM Idrija zaposlen šele od 1. 8. 1984. Nima svojega delovnega prostora, ampak dela skupaj z računovodkinjo.«

In zaključek?

V etnoloških oddelkih pokrajinskih muzejev dela danes 17 etnologov — 15 v kompleksnih muzejih in 2 v posebnih. V večini primerov je doba zaposlitve od 5—10 let (10 primerov), v treh primerih je etnolog zaposlen v muzeju že več ko 10 let, v petih primerih pa okrog 2 leti. Tako v spomeniškem varstvu kakor pri muzejskem delu potrebuje etnolog, ki prihaja navadno na delovno mesto takoj po končanem študiju etnologije, okrog 5 let delovnih izkušenj, da spozna teren, se seznanj z območjem, na katerem kompleksni muzej deluje, da vsaj približno uredi dokumentacijo (če je k urejanju dokumentacije nagnjen, seveda), skratka, da nekoliko laže zadiha, obenem pa mu skušnje prakse že dajo dovolj samozavesti, da lahko odkriva probleme in opozarja nanje tako v svojem okolju kakor pri srečevanju s stroko. (Pripomba o samozavesti je seveda povsem osebna in neobvezujoča — samozavest je pač lastnost vsakega posameznika, mislim pa, da skušnja o potrebnih vsaj 5 letih prakse kar drži — če se motim, pa naj me kolegi popravijo).

Menim torej da je otroška doba slovenskega etnološkega muzejstva v okviru pokrajinskih kompleksnih muzejev že mimo in da lahko pričakujemo večje udejstvovanje etnologov iz pokrajinskih muzejev tako na področju muzejstva kakor v etnološki stroki.

Vendar pa moram ugotoviti, da trditev Naška Križnarja, da »nimamo za muzejsko smer izdelanega nobenega vzorca ali modela delovanja, kot ga imamo za splošno podobo naše stroke na primer v vprašalnicah za ETSEO in v drugih prispevkih«⁵, še vedno drži. Seveda lahko tej misli zoperstavimo mnenje Inje Smerdel, ko ob komentarju svoje razstave Vetrnik predmet — življenje pravi, da smo »etnologi svojo vedo 'humanizirali' z metodološkim obrazcem o procesu zanimanja etnologije od kulturnih prvin na njihove nosilce« in da »ta obrazec pri prenosu iz fakultetnega študijskega okolja v muzejsko realnost nekaterim muzejskim etnologom predstavlja

problem, drugim izziv.«.⁶ Kljub temu pa je potrebno ugotoviti, da so etnologi v muzejih tako s svojim »problemom« kot »izzivom« bolj ali manj prepuščeni sami sebi in svoji inventivnosti. Mogoče to sploh ni narobe ali je celo pozitivno, saj spodbuja k eksperimentiraju, menim pa, da je prav zato potrebna dosti večja povezava etnologov muzealcev — tako horizontalna kot vertikalna, možnost te povezave z medsebojnim informiranjem in preverjanjem pa vidim predvsem v SED.

OPOMBE

¹ Anka Novak, Spreminjanje vrednotenja etnoloških predmetov. Glasnik SED 16/1976, št. 3

² Naško Križnar, Ali je etnologija v muzeju aplikativna veda? Način življenja Slovencev 20. stoletja. Posvetovanje SED, Nova Gorica 1980. Lj. 1980

Ralf Ceplak, Razmerje med etnologijo in muzeologijo oz. etnološkim muzejstvu danes. Glasnik SED 23/1983, št. 3/4

Andrej Dular, Kratko razmišljanje o etnologiji v muzejih. Glasnik SED 23/1983, št. 3/4
Inja Smerdel, Razstava Vetnik (predmet — življenje) in nekaj vzporednih misli muzejske etnologije. Glasnik SED 24/1984, št. 4

³ Naško Križnar, nav. delo

⁴ Zvona Ciglič, Etnološka zbirka Pokrajinskega muzeja Koper, Glasnik SED 23/1983, št. 3/4
Argo XXII 1984

⁵ Naško Križnar, nav. delo

⁶ Inja Smerdel, nav. delo

A SHORT SURVEY OF THE CONDITION OF MUSEUM ETHNOLOGY IN LOCAL SLOVENE MUSEUMS

The second paper at the Irregular General Meeting of Slovene Ethnological Society has been written by Inga Miklavčič-Brezigar. Based on a short questionnaire she presented a survey of ethnological collections in Slovene museums according to the concept of a permanent collection, the concept of periodical exhibits, the proportion between research and classical museum work and the introduction of new tendencies into museum ethnology. The paper is a summary of answers from nine Slovene museums.

KRATKO, PREDVSEM PA STVARNO RAZMIŠLJANJE O SKUPNIH PROBLEMIH, VLOGI IN NALOGAH ETNOLOGOV KONSERVATORJEV IN MUZEALCEV

Referat na izrednem občnem zboru SED, Ljubljana, 15. nov. 1985

ZVEZDANA KOŽELJ

Vloga tako etnologov konservatorjev kakor muzealcev, njihovi napori, da bi bili enakovredno upoštevani v delovnih okoljih, zlasti pa v družbi nasploh, je izraz nizke stopnje zgodovinske zavesti in zgodovinskega načina mišljenja. Ne moremo in ne smemo se opravičevati s kratkim časom delovanja etnologov v zavodih in v muzejih, ki si poleg drugih družboslovcev skušajo odtrgati čim večji delež in družbene naklonjenosti od že tako ali tako kulturi skopo odmerjenega kosa kruha. Zato se ne smemo zgubljati v modrovanjih o razkoraku med teorijo in prakso (le kdaj in v kateri stroki je ni bilo!), temveč moramo usmerjati vse razpoložljive moči, čas in strokovnjake v vzgojo, izoblikovanje zgodovinskega načina mišljenja in opazovanja.